

ARHEOLOŠKA ISKOPAVANJA NA SREDNJOVJEKOVNOM LOKALITETU MERAJA U VINKOVCI

UDK 904:726.1 (497.5 Vinkovci) "653"

Primljeno/Received: 1997.11.18.

Prihvaćeno/Accepted: 1997.12.15.

Ivana Iskra-Janošić
HR-32100 Vinkovci, Hrvatska
Gradski muzej Vinkovci
Trg bana J. Šokčevića 16

Tijekom mjeseca svibnja i lipnja 1997. izvršeno je arheološko iskopavanje na srednjovjekovnom lokalitetu Meraja u Vinkovcima. Iskopavanja su vršena u sklopu programa obnove i revitalizacije gotičke crkve sv. Ilije na Meraji, te rješavanja prezentacije temelja ranoromaničke crkve i kompletnoga izgleda parka. Odabir sondi i veličina iskopa dogovorena je sa stručnjacima Instituta za povijest umjetnosti iz Zagreba, koji su željeli provjeriti temelje gotičke crkve i riješiti pitanje sakristije izvonika. S arheološke strane to je značilo istraživanje groblja koje je bilo u upotrebi od XI. do druge polovice XVIII. stoljeća.

Ključne riječi: Vinkovci, crkva sv. Ilije, groblje, kostur, S-karičica

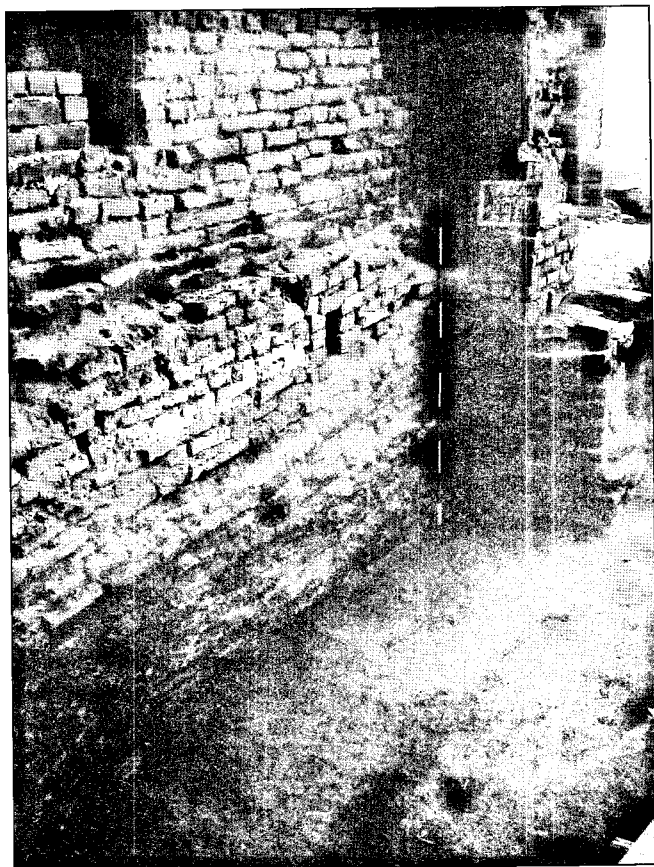
Prva istraživanja na ovom značajnom srednjovjekovnom lokalitetu u Vinkovcima proveo je J. Korda 1953 (Korda 1960,50). S obzirom da dokumentacija s tih iskopavanja nije dostupna, moramo se zadovoljiti skromnim i dosta nedefiniranim podacima.¹ Prvo veliko iskopavanje na Meraji proveo je dr. Stojan Dimitrijević 1965. kada je otkrio temelje ranoromaničke crkvice, na čiji je južni zid sjela mlađa gotička crkva svojim sjevernim zidom. Istraživanja je proveo u četiri sonde različitih veličina, od kojih je najmanja bila locirana unutar gotičke crkve, uz njen sjeverni zid. Kako ne bi došlo do zabune, označavanje sondi u 1997. nastavljeno je na Dimitrijevićeve sonde, kao i redni broj otkrivenih grobova. Osim izuzetno značajnoga arhitektonskog nalaza, Dimitrijević je našao 104 groba, s obzirom da se na prostoru oko crkava posvećenih Sv. Iliji nalazilo groblje, a koje je nakon istraživanja mogao smjestiti u vrijeme od XI. do druge polovice XVIII. st. Najstariji grobovi, na žalost samo njih 11, pripadali su najmlađoj fazi bjelobrdske kulture (Dimitrijević 1966, 46-45, 74-86).

Tijekom iskopavanja 1997. otvorena je velika sonda 5, površine oko 140 m², smještena na istočnom dijelu gotičke crkve uz južni zid. Sonda 5 nalazi se u produžetku nekadašnje Dimitrijevićeve sonde 1. Sonda je nepravilna oblika, a takav oblik diktirao je sam teren. Gornji sloj do 1,14 m relativne dubine (0 na temeljnom rubu gotičke crkve)² sastavljen je od nabijene zemlje s dosta građevinskoga šuta, te oštećene staze od nabijenoga šljunka i pijeska. U jugozapadnom dijelu sonde nađen je zidani bunar koji je Dimitrijević registrirao samo jednim dijelom, a sada je u potpunosti iskopan. Bunar nikako ne može biti datiran u XVI. st. kako je to pod upitnikom naveo Dimitrijević, već ga se najranije može datirati u početak XIX. st. U prilog ovakve datacije govori položaj bunara u odnosu na grobove, a spomenuta je staza nekada vodila do bunara. Nameće se zaključak, da je bunar mogao biti sazidan tek kada groblje više nije bilo u funkciji.

U kulturnom sloju debljine 2,40 m nađeno je 126 grobova koji su svojom gustoćom uništili rimski kulturni

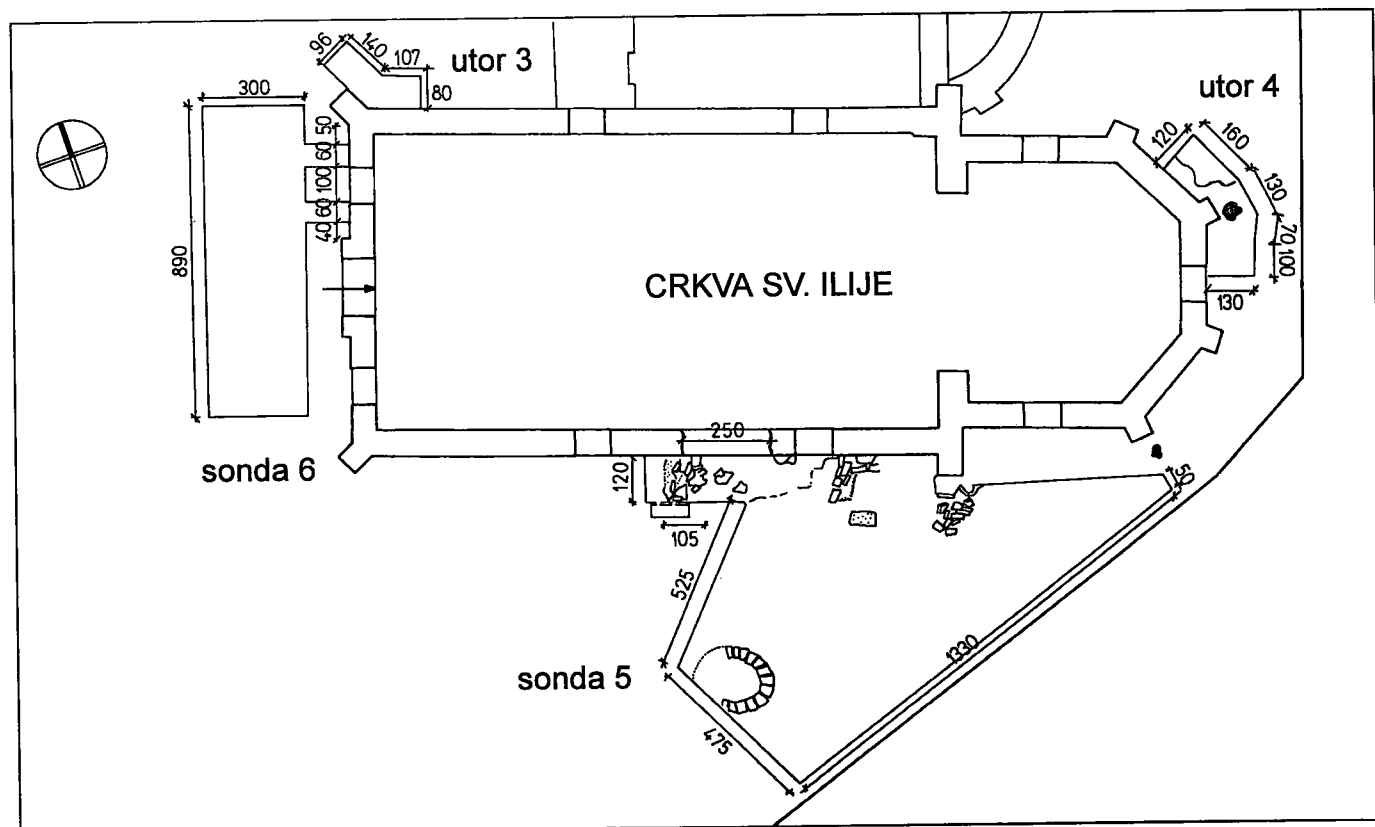
¹ J. Korda spominje u kratkom izvješću i rimske grobove. S. Dimitrijević ih nije našao. Prilikom iskopavanja 1997. nađeni su najvjerojatnije ostaci devastirane, zidane, grobnice ispod temelja južnoga zida, koja bi se mogla pripisati rimskom razdoblju.

² Mjerenja su vršena s iste 0 točke kao i prilikom iskopavanja 1965.

Slika 1. Otvoreni dio temelja južnog zida gotičke crkve

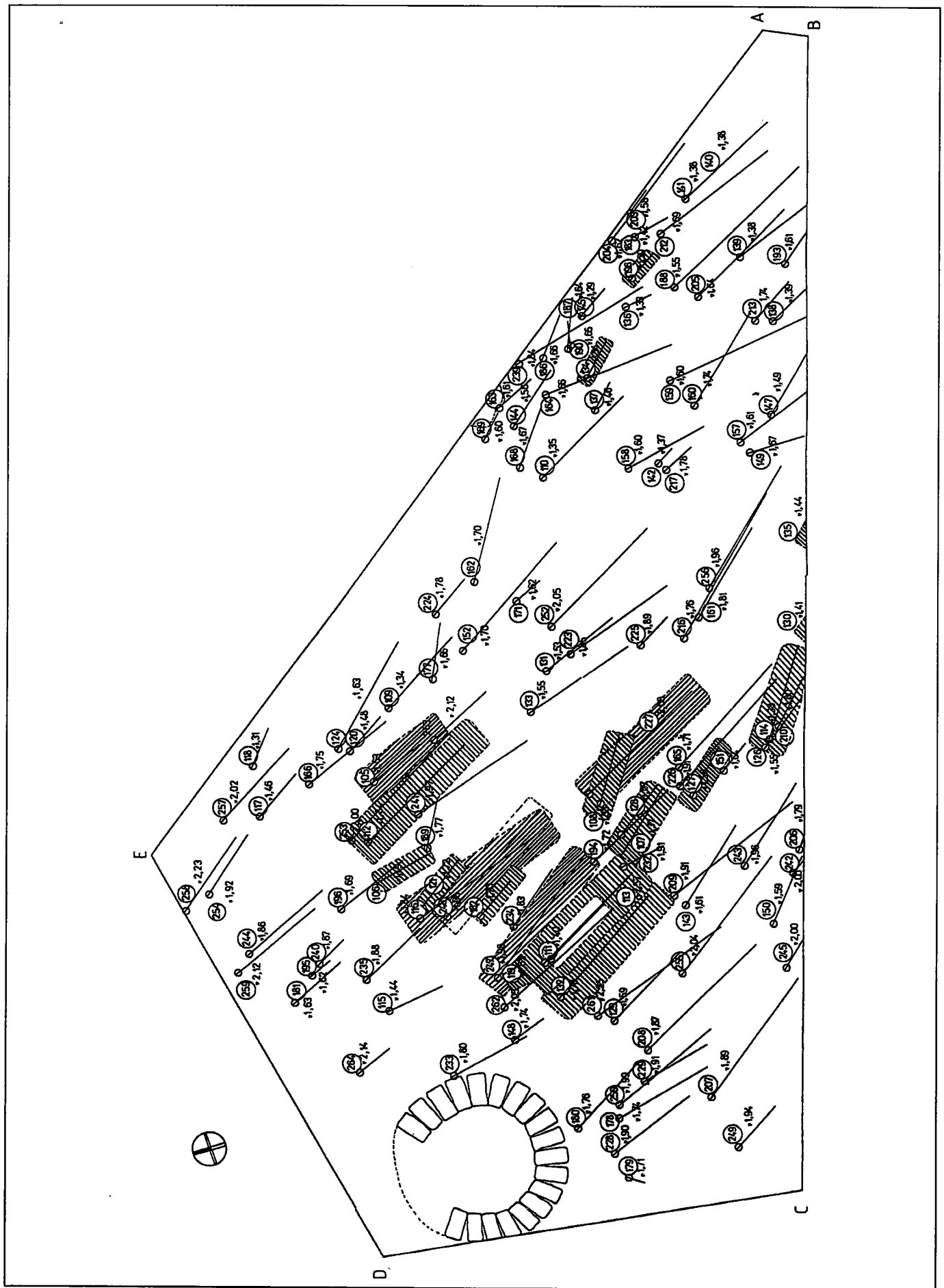
sloj, registriran uglavnom keramičkim ulomcima. Samo su u dva groba nađene S-karičice, koje su ih sa sigurnošću datirale u najmlađu fazu bjelobrdske kulture. Prvi je grob 212 na dubini 1,69 m. U grobu je nađeno sedam S-karičica, nečitljivi srebrni novčić, perle od staklene paste i dva kauri pužica. S-karičice su nađene s obje strane glave, jedna na lubanji i četiri ispod lubanje, dok je novčić bio ispod vilice, a nakon gruboga, mehaničkog čišćenja moglo bi ga se pripisati Stjepanu II (1116.-1131.). Perle i kauri školjke nađene su na lijevoj strani grudnoga koša. Drugi grob broj 235 nalazi se na dubini 1,88 m, a sačuvan je samo gornji dio kostura. Od priloga su nađene dvije S-karičice s obje strane lubanje i jedan nečitljivi srebrni novčić u ustima. U ovoj je sondi, izvan grobova nađena samo jedna S-karičica, a u iskopu uz apsidalni kontrafor, iznad glave groba 268, nađena je još jedna S-karičica ali se pod velikim upitnikom ona može pripisati grobnom inventaru. Kostur je stisnut između dva apsidalna kontrafora, pa po svemu izgleda da je ukopan nakon gradnje gotičke crkve. Na položaj kostura moglo je utjecati i snažno korijenje stabla koje se nalazilo uz apsidu, a koje je rastreslo kosti. Veći dio kosturnih ukopa položen je samo u rake,³ dok su oni iz XVIII. st. uglavnom sahranjeni u drvenim škrinjama. Može se pretpostaviti da su kosturni grobovi bliže crkvi stariji, ali je velika gustoća grobova i duga upotreba groblja utjecala na sačuvanost kostura i njihovih priloga.⁴

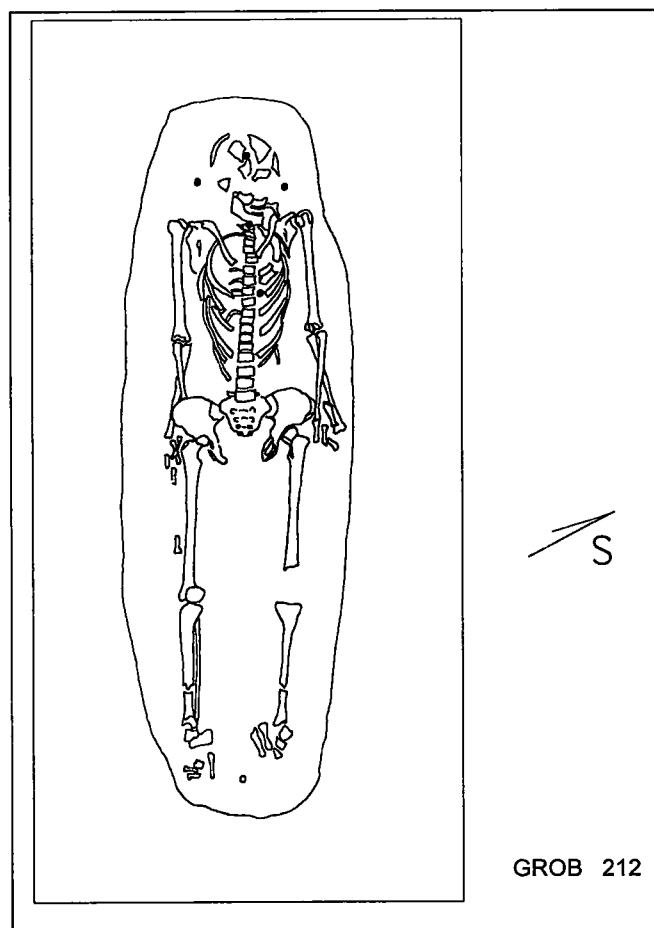
Slika 2. Položaj sondi i probnih iskopa

³ Upotrijebit ćemo uvjetno kosturni ukop za grobove položene u zemljanu raku.

⁴ S-karičice još nisu očišćene, a mogle bi biti bakrene ili srebrne.

Slika 3. Položaj grobova u sondi 5.

Slika 4. Grob 212 s položajem priloga

Vrlo malo je bilo dobro sačuvanih kostura, što je posljedica dugotrajne upotrebe groblja i ukopavanja jednih preko drugih, tako da su mlađi ukopi uništavali one starije. Veliki je dio kostura razbacan ili su kosti propale, što je osobito očividno kod kostura u škrinjama. Uz recentne priloge u grobovima, nađeno je i srednjovjekovnoga novca, ali u takvom stanju da ih nije moguće očitati prije čišćenja.

POPIS LITERATURE

Bösendorfer 1994.	J. Bösendorfer, <i>Crtice iz slavonske povijesti...</i> , Vinkovci, 1994. 214., 229.
Cibalea 1938.	Cibalea-Vinkovci, Spomen-spis hrvatskih kulturnih i humanitarnih društava grada Vinkovaca, Vinkovci, 1938., 61.-64.
Dimitrijević 1966.	S. Dimitrijević, Rezultati arheoloških iskopavanja na području vinkovačkog muzeja od 1957. do 1965. (Prehistorija i srednji vijek), <i>Acta musei Cibalensis</i> I, Vinkovci 1966., 43-45.; 74.-86.
Dimitrijević 1979.	S. Dimitrijević Arheološka topografija i izbor nalaza s vinkovačkog tla, <i>Corolla memoriae Iosepho Brunšmid dicata</i> , Vinkovci, 1979., 188.-200.
Korda 1960	J. Korda, <i>Tragom prošlosti Vinkovaca</i> , Vinkovci, 1960.
Tomičić 1994.	Ž. Tomičić, Vukovo i okolni kraj u starohrvatsko doba, <i>Vukovar - Vjekovni hrvatski grad na Dunavu</i> , Zagreb, 1994., 92.-106.

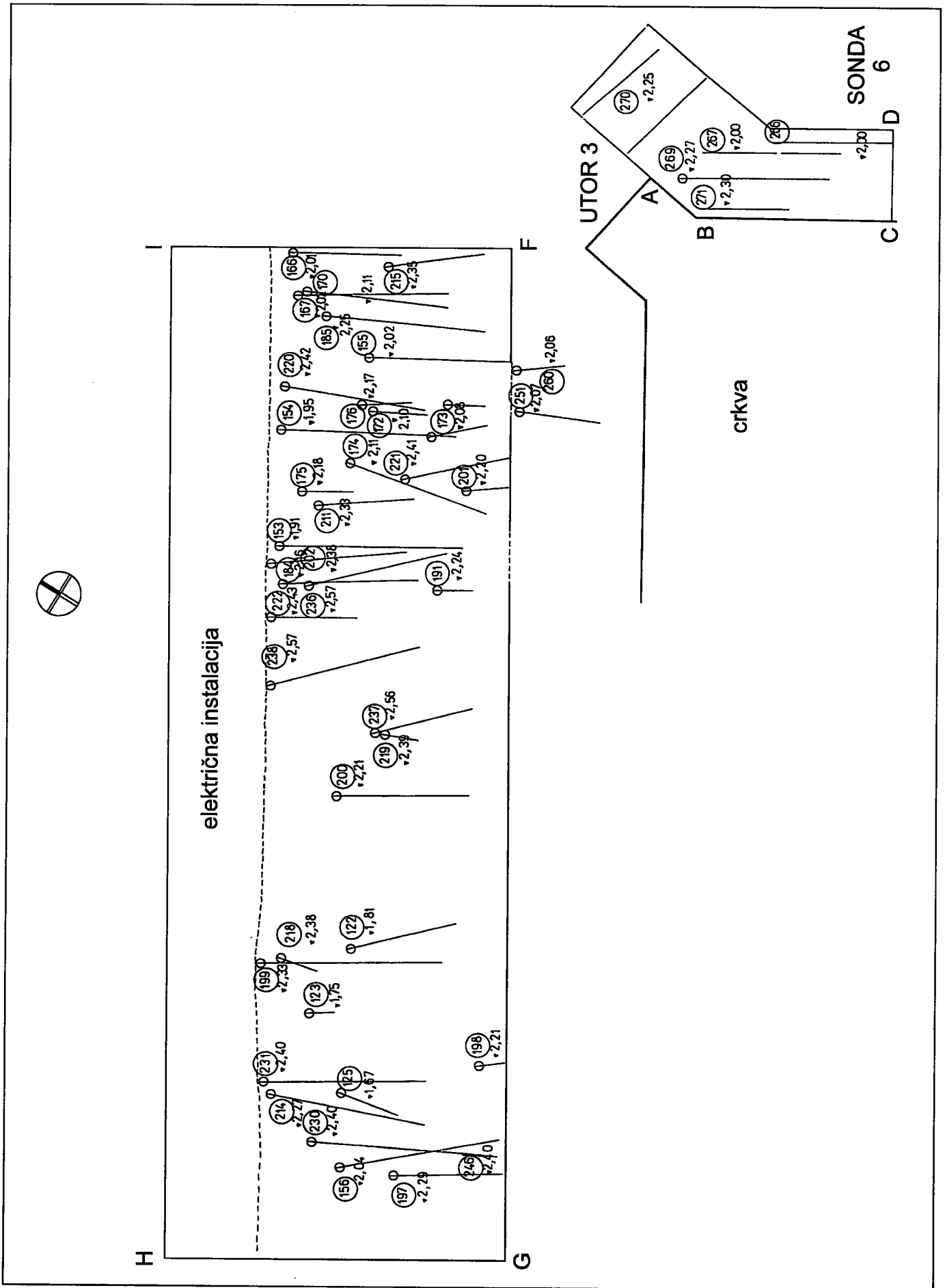
Sonda 6 je otvorena sa zapadne strane, odnosno ispred današnjega ulaza u crkvu. Nakon skidanja popločenja od kamena, pijeska i šljunka uslijedio je sloj s vrlo malo srednjovjekovnoga i rimskoga keramičkog materijala. U iskopu veličine 27 m² otkriveno je 36 kosturnih grobova. Grobovi su se javljali do same zdravice koja se na ovoj strani nalazi na dubini 2,71 m. Iz sonde 6 rađena su dva usjeka prema temeljima crkve i još dvije probne sonde uz sjeverozapadni kontrafor i sjeverni apsidalni kontrafor. U probnim iskopima otkriveno je 7 kosturnih grobova koji su uglavnom bili oštećeni, ali niti jedan nije išao pod zid gotičke crkve. Svi grobovi su u osnovi bili orijentirani istok-zapad, tako da glava gleda na istok.

Može se konstatirati da je od ukupno 167 otkrivenih grobova moguće samo dva sa sigurnošću pripisati bjelobrdske kulture, što je opravdano znatno manje od nalaza iz 1965. jer su locirani dalje od temelja ranoromaničke crkvice. Datiranje ostalih grobova, osobito onih iz predturskoga i poslije turskoga razdoblja, bit će moguće nakon čišćenja deset pronađenih novčića. Recentni prilozi u grobovima su krunice, drveni i metalni križevi, prstenje, dugmad, medaljoni, bumbačice, željezne kopče, a u mnogim se škrinjama sačuvala tkanina, obuća, pa čak i kosa. Kako su loše sačuvani kosturi u škrinjama, tako su loše sačuvani i grobni prilozi.

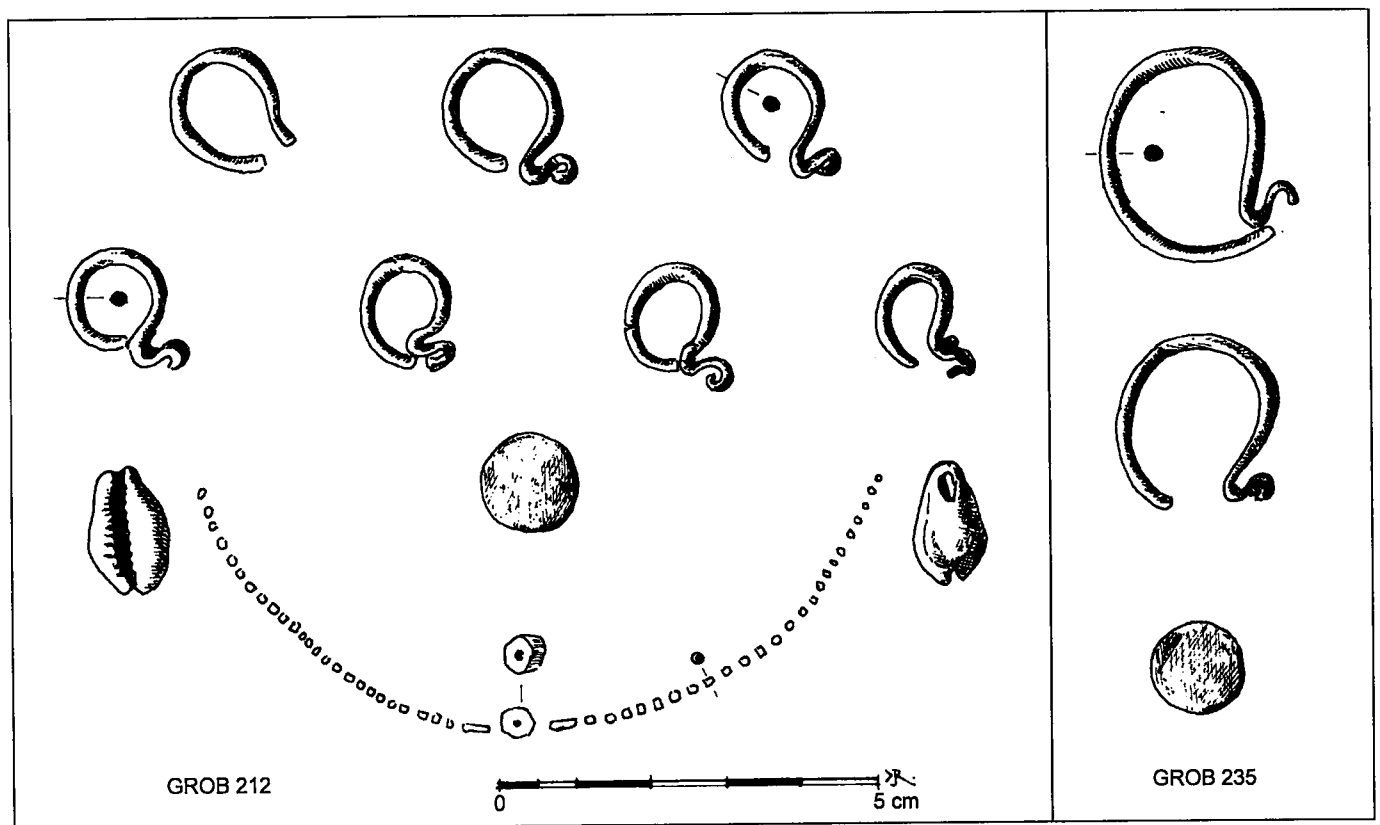
Iz samoga broja grobova vidljiva je velika gustoća ukopa, što je utjecalo na cjelovitost i sačuvanost kostura. U gornjim slojevima bilo je mnogo razbacanih kostiju koje su izbačene kopanjem raka za mlađe grobove i silnim gradnjama na području parka (glavni vodovod, trafostanica, zid samostana i sl.).⁵

Arheološki gledano, lokalitet nije dao ništa novo u odnosu na iskopavanje iz 1965., ali nije dao niti naznaku da bi s južne strane bila sakristija, dok je drveni zvonik morao biti kompletno izvađen u drugoj polovici XVIII. st., kada su novi vlasnici zapuštenu crkvu obnovili i preuredili za skladište.

⁵ Crteži: M. Bezić, apsolvantica arheologije, D. Filipović, ing. arhitekture, I. Iskra-Janošić i fotografije M. Krznarić-Škrivanko, kustosica.

Slika 5. Grobni prilazi iz groba 212.

Slika 6. Grobni prilozii iz groba 212. i grobni prilozii iz groba 235.

Slika 7. Drvena škrinja groba 107.

Slika 8. Loše sačuvani kostur u škrinji groba 112.

SUMMARY

EXCAVATION OF THE MEDIAEVAL SITE OF MERAJA IN VINKOVCI

Key words: Vinkovci, church of St. Elias, cemetery, skeleton, S-circlet

Archaeological excavation of the mediaeval site of Meraja in Vinkovci was undertaken in 1997 so as to renovate and reconstruct the Gothic church of St. Elias and to expose the foundations of the early Romanesque church, revealed by S. Dimitrijević in 1965. He has also excavated 104 graves dated from the 11th to the 18th

centuries. The earliest of them belonged to the Bijelo Brdo Culture. Archaeological excavations in 1997. revealed a total of 167 new graves but only two of them could be attributed to the Bijelo Brdo Culture (containing several S-circlets). The others are more modern (pre- and post-Turkish) containing recent grave goods such as: rosaries, wooden and metal crosses, rings, buttons and iron clasps. Traces of wooden coffins, cloth, footwear, and even hair are preserved.

Translated by T. Težak-Gregl

